

СЕКЦІЯ 9 БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657.6:65.016.8

Москаль Н.В.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ОЦІНКА САНАЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА У ПРОЦЕСІ САНАЦІЙНОГО АУДИТУ

Санаци́йний аудит є інструментом зменшення інформаційного ризику для інвесторів, кредиторів та інших осіб, які мають намір взяти участь у фінансовій санації підприємства. Основним завданням аудитора є оцінка санаційної спроможності, тобто наявності у підприємства фінансових, організаційно-технічних та правових можливостей успішного проведення фінансової санації. Доцільно виділити чотири основних етапи оцінки санаційної спроможності: аналіз фінансового стану, ефективності організації та управління; аналіз можливих способів подолання кризового стану, які розробляються керівництвом підприємства та можуть бути представлені у вигляді програми розвитку, бізнес-плану, стратегії діяльності; оцінка обґрунтованості та достатності джерел фінансового оздоровлення; оцінка санаційної спроможності на підставі інформації, отриманої на перших трьох етапах, та прогнозування можливих наслідків санаційних заходів.

Ключові слова: санаційний аудит, санаційна спроможність, завдання аудиту, аналіз фінансового стану, етапи аудиту, аудиторські процедури.

Москаль Н.В. ОЦЕНКА САНАЦИОННОЙ СОСТОЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ В ПРОЦЕССЕ САНАЦИОННОГО АУДИТА

Санационный аудит является инструментом уменьшения информационного риска для инвесторов, кредиторов и других лиц, которые намерены принять участие в финансовой санации предприятия. Основной задачей аудитора является оценка санационной состоятельности, то есть наличия у предприятия финансовых, организационно-технических и правовых возможностей успешного проведения финансовой санации. Целесообразно выделить четыре основных этапа оценки санационной состоятельности: анализ финансового состояния, эффективности организации и управления; анализ возможных способов преодоления кризисного состояния, которые разрабатываются руководством предприятия и могут быть представлены в виде программы, бизнес-плана, стратегии деятельности; оценка обоснованности и достаточности источников финансового оздоровления; оценка санационной состоятельности на основании информации, полученной на первых трех этапах, и прогнозирования возможных последствий санационных мероприятий.

Ключевые слова: санационный аудит, санационная состоятельность, задачи аудита, анализ финансового состояния, этапы аудита, аудиторские процедуры.

Moskal N.V. THE ASSESSMENT OF THE COMPANY'S ABILITY FOR SANATION WHICH CARRIED OUT IN THE AUDIT PROCESS

Audit of sanation is a tool for reducing information risk for investors, creditors and other persons who intend to participate in the financial sanation of the enterprise. The main objective of the auditor is to evaluate the ability to sanation, that is, the availability in enterprise the financial, organizational, technical and legal capacities to successfully carry out financial sanation. It is advisable to distinguish four main stages assessment the ability to sanation: financial analysis, analysis of the efficiency of organization and management; analysis of possible ways to overcome the crisis, which are developed by management and may be presented in the form of development programs, business plan, business strategy; assessment of sources and adequacy of financial recovery; the assessment of the company's ability for sanation, based on the information obtained in the first three stages and forecasting possible consequences sanation measures.

Keywords: audit of sanation, ability for sanation, task of auditing, financial analysis, stages of audit, audit procedures.

Постановка проблеми. Основною метою підприємства, що знаходиться у фінансовій кризі, є покращення фінансового стану. Для цього необхідно розробити та впровадити відповідні санаційні заходи. На етапі складання плану санації аудитор може провести аналіз внутрішніх резервів підприємства, запропонувати шляхи подолання фінансової кризи, чи способи оптимізації обліково-аналітичної системи. Коли план санації складено, аудитор може дати експертну оцінку його обґрунтованості та дієвості. Такі специфічні послуги аудитора у науковій літературі отримали назву «санаційний аудит».

Дослідження теоретичних засад та особливостей організації і методики санаційного аудиту становить науковий інтерес, зважаючи на те, що такий аудит має місце у вітчизняній практиці, але його нормативне регулювання й теоретичне обґрунтування є недостатніми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти теоретичного й організаційно-

методичного забезпечення аудиту докладно висвітлені в працях вітчизняних і зарубіжних вчених: Ф.Ф. Бутинця, М.Т. Білухи, Н.І. Верхоглядової, Н.І. Дорош, Г.М. Давидова, Л.П. Кулаковської, Ю.В. Пічі, І.І. Пилипенка, О.А. Петрик, А.Ж. Пшеничної, К.І. Редченка, В.С. Рудницького, В.Я. Савченка, І.І. Сахарцевої, В.В. Сопка, Б.Ф. Усача, А.Д. Шеремета, В.П. Суйца, Р. Адамса, Р. Монтгомери, Дж.К. Робертсона та ін. Проте у цих працях не відображено особливості санаційного аудиту.

Такі науковці, як В.А. Соколенко, О.О. Терещенко, А.М. Поддєрьогін, М.К. Колісник, П.Г. Ільчук, П.І. Віблій та ін., у своїх працях, присвячених фінансам підприємств, антикризовому управлінню, фінансовій санації та банкрутству, розглядають санаційний аудит як один з етапів фінансової санації. Очевидно є потреба інтеграції концепції санаційного аудиту, представленої з точки зору антикризового управління фінансами підприємства та сучасної

теорії аудиту, що базується на Міжнародних стандартах аудиту, враховує усі аспекти його організації та методики проведення.

Мета статті. Дослідити теоретичні та організаційно-методичні аспекти санаційного аудиту, запропонувати порядок здійснення оцінки санаційної спроможності підприємства.

Виклад основного матеріалу. На думку О.О. Терещенка, метою санаційного аудиту є оцінка санаційної спроможності підприємства на підставі аналізу його фінансового стану та запропонованого плану санації. Санаційний аудит можна розглядати як один з інструментів зменшення до певного рівня інформаційного ризику для інвесторів, кредиторів та інших осіб, які мають намір взяти участь у фінансовій санації підприємства [1, с. 74].

Санацію, на нашу думку, доцільно розглядати з економічної точки зору – як процес фінансового оздоровлення суб'єкта господарювання, що перебуває у кризовому стані, та у вужчому розумінні, з юридичної точки зору – як частину процедури банкрутства. Тобто санаційний аудит не обмежується лише вимогами суду та кредиторів у справі про банкрутство, а може здійснюватись також у процесі досудової санації та без запровадження процедури банкрутства.

Визначення поняття «санаційна спроможність» у наукових джерелах є подібним, зокрема, на думку О.О. Терещенка та А.М. Поддєрьогіна, санаційна спроможність – це наявність у підприємства, що перебуває у фінансовій кризі, фінансових, організаційно-технічних та правових можливостей, які визначають його здатність до успішного проведення фінансової санації [1, с. 75; 2, с. 447].

Необхідно відмітити, що санаційний аудит не передбачає участі аудитора у формуванні плану санації, аудитор лише може дати рекомендації щодо його вдосконалення. Проте підприємство може залучити аудитора до складання плану санації в рамках аудиторських послуг з аналізу. В такому випадку цей аудитор втратить незалежність щодо підприємства та не зможе провести його санаційний аудит.

Міжнародні стандарти аудиту визначають усі суттєві аспекти методики й організації проведення аудиту, його документального оформлення та контролю якості аудиторських послуг. Поняття «санаційний аудит» у Міжнародних стандартах аудиту не застосовується, проте, дослідивши принципи класифікації аудиторських послуг, санаційний аудит доцільно віднести до завдань з надання впевненості, що не є аудитом чи оглядом історичної фінансової інформації, для яких характерний обмежений рівень впевненості [3, с. 19]. Особливої уваги заслуговує Міжнародний стандарт аудиту 570 «Безперервність», який визначає дії аудитора щодо прогнозування та оцінки здатності суб'єкта господарювання безперервно продовжувати діяльність [3, с. 583–600]. Положення цього стандарту можуть бути застосовані для оцінки дієвості санаційних заходів.

Зовнішнім замовникам санаційного аудиту потрібна обґрунтована інформація, яка має підтвердити, що: дані про фінансово-майновий стан боржника є достовірними і повними; план санації є реалістичним; вибрано найраціональніший із можливих варіантів розвитку підприємства [4, с. 63].

Можна виділити такі завдання санаційного аудиту: проведення аналізу фінансового стану та господарської діяльності підприємства; визначення причин фінансової кризи та можливостей її подолання; проведення порівняльного аналізу сильних та слабких сторін підприємства; здійснення економіко-правової

експертизи запропонованого плану санації; оцінка ризиків, пов'язаних з реалізацією плану санації.

Методика санаційного аудиту суттєво відрізняється від методики інших видів аудиту та включає різноманітні аналітичні методи, зокрема, факторний аналіз відхилень, аналіз сильних і слабких сторін, портфельний аналіз, вартісний аналіз, аналіз трендів тощо [5, с. 233].

Оцінюючи план санації, аудитор звертає увагу на те, чи правильно визначено потребу у фінансових ресурсах, чи реальними є заходи щодо задоволення цієї потреби, чи враховані усі обставини, що можуть супроводжувати здійснення санаційних заходів. Наприклад, акціонерне товариство перебувало у процесі санації 17 місяців. План санації був затверджений комітетом кредиторів і господарським судом та передбачав реалізацію частини майнового комплексу товариства. При цьому санаційний аудит не проводився. В результаті невдалого проведення санації протягом 17 місяців, а саме неможливості реалізувати майно за ліквідаційною вартістю, знизилась обсяги реалізації, скоротився асортимент товарів та суттєво погіршився фінансовий стан. Як наслідок, розпочато ліквідацію товариства. Проведений своєчасно аудит такого плану санації міг би виявити його необґрунтованість та сприяти вдосконаленню санаційних заходів, а якщо це неможливо – вказати на необхідність ліквідації.

Для оцінки санаційної спроможності підприємства аудитор повинен проаналізувати наявність фінансових, організаційних, технічних, правових та інших можливостей подолання фінансової кризи. Такий аналіз стосується майбутніх подій, тому має імовірнісний характер. Аудитор не може цілком достовірно передбачити успішне запровадження санаційних заходів, оскільки вони обумовлюються багатьма чинниками, він повинен лише висловити своє судження стосовно цього питання.

На нашу думку, аудитор не повинен самостійно здійснювати пошук можливостей фінансового оздоровлення, вивчати внутрішні ресурси та доступні способи залучення зовнішніх інвестицій. Це завдання постає перед керівництвом підприємства, яке зацікавлене у проведенні санації. Аудитор повинен лише оцінити отриманий від керівництва план заходів, спрямованих на фінансове оздоровлення, чи декілька варіантів планів санаційних заходів, над якими працює керівництво підприємства.

Метою оцінки санаційної спроможності є аналіз обґрунтованості та дієвості розроблених керівництвом підприємства санаційних заходів щодо відновлення платоспроможності, підвищення ліквідності, скорочення кредиторської заборгованості та покращення структури балансу, забезпечення нормального функціонування підприємства у довгостроковому періоді.

Для проведення оцінки санаційної спроможності підприємства необхідно виконати наступні завдання:

- проаналізувати зовнішнє середовище підприємства;
- проаналізувати позиції на ринку та можливості збільшення обсягів реалізації;
- проаналізувати конкурентні переваги;
- оцінити можливості залучення зовнішніх інвестицій;
- оцінити стратегію фінансової санації;
- оцінити заплановані санаційні заходи.

На нашу думку, доцільно виділити чотири основних етапи оцінки санаційної спроможності. На першому етапі аудитор повинен здійснити аналіз фінансового стану суб'єкта господарювання для того, щоб виявити причини та ознаки фінансової кризи.

Аналіз ефективності організації та управління дає змогу виявити внутрішні чинники кризового стану, рівень організації діяльності, координації між підрозділами, забезпечення інформаційних потоків всередині підприємства.

На другому етапі аудитор повинен здійснити аналіз можливих способів подолання кризового стану, які розробляються керівництвом підприємства та можуть бути представлені у вигляді програми розвитку, бізнес-плану, стратегії діяльності тощо. Здійснення санації може відбуватись за рахунок внутрішніх резервів чи зовнішніх інвестицій. На третьому етапі аудитор повинен оцінити обґрунтованість та достатність джерел фінансового оздоровлення. Четвертий етап передбачає здійснення аудитором оцінки санаційної спроможності на підставі інформації, отриманої на перших трьох етапах та прогнозування можливих наслідків санаційних заходів.

Відповідно до запропонованих етапів, розроблено методику оцінки санаційної спроможності підприємства, яка може бути використана в процесі санаційного аудиту (табл. 1).

Можливості зовнішнього аудиту щодо аналізу причин, наслідків кризових явищ та розробки ефективного плану санації є обмеженими порівняно з можливостями внутрішнього аудиту, який спрямований на постійний компетентний контроль діяльності підприємства та зорієнтований на його потреби і специфіку.

Висновок аудитора щодо санаційної спроможності підприємства може позитивно вплинути на залучення зовнішніх джерел фінансування санації. Для підприємства, яке перебуває у процесі розпорядження майном, висновок аудитора про наявність

санаційної спроможності може стати вагомим аргументом для прийняття судом рішення про запровадження процесу санації [4, с. 62].

У висновку аудитор повинен дати оцінку щодо фактичного фінансового стану підприємства, доцільності та ефективності вибраного плану санації.

Висновок аудитора щодо санаційної спроможності підприємства, на нашу думку, можна надавати у такому вигляді: «В результаті проведеної нами оцінки санаційної спроможності товариства виявлено наступне: розроблені керівництвом підприємства санаційні заходи є обґрунтованими та реальними, впровадження цих заходів, імовірно, призведе до відновлення платоспроможності та ліквідності, скорочення заборгованості та покращення структури балансу, тобто подолання ознак фінансової кризи, та забезпечить ефективне функціонування підприємства у довгостроковому періоді».

Висновки. Санаційний аудит є одним з інструментів зменшення до певного рівня інформаційного ризику для інвесторів, кредиторів та інших осіб, які мають намір взяти участь у фінансовій санації підприємства. Основним завданням аудитора є оцінка санаційної спроможності, тобто наявності у підприємства, що перебуває у фінансовій кризі, фінансових, організаційно-технічних та правових можливостей, які визначають його здатність до успішного проведення фінансової санації. На нашу думку, доцільно виділити чотири основних етапи оцінки санаційної спроможності. На першому етапі аудитор повинен здійснити аналіз фінансового стану суб'єкта господарювання для того, щоб виявити причини та ознаки фінансової кризи, та аналіз ефективності організації та управління щоб виявити внутрішні чинники кри-

Таблиця 1

Методика оцінки санаційної спроможності підприємства

№	Процедури аудиту	Методи аудиту
1	2	3
1	Аналіз фінансового стану: - аналіз причин фінансової кризи; - аналіз наслідків фінансової кризи.	Опитування, порівняння, ряди динаміки, факторний аналіз
2	Аналіз ефективності організаційної структури та управління	Експертна оцінка, нормативно-правова перевірка
3	Оцінка заходів фінансового оздоровлення. 3.1 Оцінка заходів, спрямованих на погашення зобов'язань перед кредиторами: - реструктуризація кредиторської заборгованості; - забезпечення платоспроможності; - реалізація частини майна; - стягнення дебіторської заборгованості; - отримання коштів від господарської діяльності. 3.2 Оцінка заходів, спрямованих на забезпечення прибутковості господарської діяльності: - збільшення обсягу реалізації; - оптимізація витрат діяльності; - зміна асортименту продукції; - оптимізація цінової політики; - пошук вигідніших умов постачання; - розробка ефективної стратегії збуту. 3.3 Оцінка заходів, спрямованих на оптимізацію структури балансу: - реалізація необоротних активів, що не використовуються; - надання в оренду необоротних активів; - оптимізація структури товарних запасів; - зменшення поточної кредиторської заборгованості за рахунок довгострокових зобов'язань.	Логічна перевірка, нормативно-правова перевірка, документальна перевірка, порівняння, функціонально-вартісний аналіз, детермінований факторний аналіз, стохастичний факторний аналіз, експертна оцінка
4	Оцінка джерел фінансового оздоровлення: - оцінка залучення зовнішніх інвестицій; - оцінка використання внутрішніх резервів.	Документальна перевірка, логічна перевірка, порівняння, експертна оцінка, опитування
5	Оцінка наслідків запровадження санаційних заходів - прогноз платоспроможності; - прогноз ліквідності балансу; - прогноз рентабельності діяльності.	Експертна оцінка, аналіз трендів, прогнозування
6	Оцінка санаційної спроможності	Узагальнення результатів аналізу та оцінки

зового стану, рівень організації діяльності, координації між підрозділами, забезпечення інформаційних потоків всередині підприємства. На другому етапі аудитор повинен здійснити аналіз можливих способів подолання кризового стану, які розробляються керівництвом підприємства та можуть бути представлені у вигляді програми розвитку, бізнес-плану, стратегії діяльності тощо. Здійснення санації може відбуватись за рахунок внутрішніх резервів чи зовнішніх інвестицій. На третьому етапі аудитор повинен оцінити обґрунтованість та достатність джерел фінансового оздоровлення. Четвертий етап передбачає здійснення аудитором оцінки санаційної спроможності на підставі інформації, отриманої на перших трьох етапах, та прогнозування можливих наслідків санаційних заходів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств / О.О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2004. – 412 с.
2. Фінанси підприємств : [підручник] / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрогін ; 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2001. – 460 с.
3. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Ч. 1 ; пер. з англ. О.Л. Ольховікова та ін. – К. : Міжнародна федерація бухгалтерів; Аудиторська палата України, 2014. – 978 с.
4. Колісник М.К. Фінансова санація і антикризове управління підприємством / [М.К. Колісник, П.Г. Львук, П.І. Віблій]. – К. : Кондор, 2007. – 272 с.
5. Аудит (Основи державного, незалежного професійного та внутрішнього аудиту). / За ред. проф. В.В. Немченко, О.Ю. Редько. – К. : Центр навч. л-ри, 2012. – 540 с.

УДК 657.1

Пономаренко Н.М.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри обліку, аудиту та економічного аналізу Харківського інституту фінансів УДУФМТ

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: УПРАВЛІНСЬКІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ

У статті запропоновано варіант класифікації дебіторської заборгованості з використанням восьми ознак, який розкриває економічну природу різних видів дебіторської заборгованості, відповідає структурі бухгалтерського балансу та дозволяє якісно і вчасно сформулювати інформаційне забезпечення для прийняття рішень при управлінні підприємством. З'ясовано, що процес управління дебіторською заборгованістю можна поділити на два етапи: управління формуванням дебіторської заборгованості підприємства та управління інкасацією дебіторської заборгованості. Сформульовано основні принципи управління дебіторською заборгованістю. Розглянуто основні складові політики управління дебіторською заборгованістю на підприємстві. Таким чином, пропозиції й рекомендації, розроблені в ході дослідження, сприяють подальшому удосконаленню обліку дебіторської заборгованості і підвищенню його аналітичності, мінімізують ризики, пов'язані з відволіканням коштів у дебіторську заборгованість, та дозволяють вчасно одержувати інформацію, необхідну для управління ресурсами підприємства як зовнішнім, так і внутрішнім користувачам звітних даних.

Ключові слова: облік, дебіторська заборгованість, управлінські засади, класифікація дебіторської заборгованості, принципи управління дебіторської заборгованістю.

Пономаренко Н.Н. ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕТА ДЕБИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ: УПРАВЛЕНЧЕСКИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ

В статье предложен вариант классификации дебиторской задолженности с использованием восьми признаков, которые раскрывают экономическую природу разных видов дебиторской задолженности, соответствуют структуре бухгалтерского баланса и позволяют качественно и своевременно сформировать информационное обеспечение для принятия решений при управлении предприятием. Выяснено, что процесс управления дебиторской задолженностью можно разделить на два этапа: управление формированием дебиторской задолженностью предприятия и управление инкассацией дебиторской задолженности. Сформулированы основные принципы управления дебиторской задолженностью. Рассмотрены основные составляющие политики управления дебиторской задолженностью на предприятии. Таким образом, предложения и рекомендации, разработанные в ходе исследования, способствуют дальнейшему совершенствованию учета дебиторской задолженности, минимизации рисков, связанных с отвлечением средств в дебиторской задолженности, и позволяют своевременно получить информацию, необходимую для управления ресурсами предприятия как внешним, так и внутренним пользователям отчетных данных.

Ключевые слова: учет, дебиторская задолженность, управленческие основы, классификация дебиторской задолженности, принципы управления дебиторской задолженностью.

Ponomarenko N.M. ORGANIZATION OF THE ACCOUNTING OF DEBTOR INDEBTEDNESS OF ENTERPRISES: MANAGERIAL AND PROCEDURAL BASICS

In the article the version of the classification of receivables, using the eight signs that reveal the economic nature of the various types of receivables correspond to the structure of the balance sheet and allow to generate quality and timely information support for decision-making in the management of the enterprise. It was found that the process of receivables management can be divided into two stages: the formation of the management of accounts receivable management company and collection of receivables. The basic principles of management of accounts receivable. The main components of the policy of receivables management in the enterprise. Thus, proposals and recommendations developed in the course of the study contribute to the further improvement of accounts receivable, minimize the risks associated with the diversion of funds in accounts receivable, and allow timely information required for enterprise resource management both external and internal users of accounting data.

Keywords: accounting, debtor indebtedness, managerial basics, classification of debtor indebtedness, principles of debtor indebtedness management.